

La representació de la realitat: Las Meninas

Anna Petit Estrenjer i Joan de Dios Hortelano

Escola Serralavella d'Ullastrell

Resum de la comunicació

A través d'aquesta proposta d'aula, amb els nens de tercer de primària ens endinsem en el coneixement de les dimensions espacials. La idea és prendre consciència a partir de la vivència, dels aspectes espacials com l'orientació, la direcció o la posició relativa dels objectes a l'espai. Per tal d'abordar aquest repte ens plantejem un joc constant entre la segona i la tercera dimensió.

PARAULES CLAU: art, representació

Aquests materials estan sota una llicència
Creative Commons 4.0 Internacional del tipus

A través d'aquesta proposta d'aula, amb els nens de tercer de primària ens endinsem en el coneixement de les dimensions espacials. La idea és prendre consciència a partir de la vivència, dels aspectes espacials com l'orientació, la direcció o la posició relativa dels objectes a l'espai. Per tal d'abordar aquest repte ens plantejem un joc constant entre la segona i la tercera dimensió.

En primer lloc, intentem entendre la diferència entre la realitat i la representació bidimensional recolzant-nos en el quadre de Renè Magritte *Ceci n'est pas une pomme* preguntant-nos sobre la intencionalitat de l'autor a l'hora de titular el quadre. En segon lloc, a partir de la lectura clàssica del *mite de Narcís*, ens proposem entendre la diferència entre el volum i el pla. Es tracta de calcar de la nostra figura sobre la superfície d'un mirall, per tal de passar directament des de la realitat del volum a la representació sobre el pla. Finalment, ens plantejem el repte representar el quadre de *Las Meninas* de manera tridimensional.

Sovint a l'escola es presenten els aspectes geomètrics a partir de fórmules o algorismes. La idea de la proposta es basa en introduir la geometria com part de la quotidianitat que ens envolta, parant especial atenció a l'aprenentatge vivencial. El fet que entre tots els components de l'aula representem el quadre de Las Meninas com si fos un "pessebre vivent", atorga al projecte un interès especial per part dels infants, fet que els motiva i els ajuda a treballar col·laborativament. Es tracta d'una tasca que per als nens està plena de significat, i sobre la que incideixen totes les matèries alhora, de manera transversal i complexa com tots els aspectes de la vida.

Activitat 1: L'estereoscopi

En el marc del llenguatge visual, proposem la primera activitat enfocada a l'estudi de la representació de la realitat. La intervenció consisteix en comprovar de manera experimental com a partir d'una parella de fotografies gairebé iguals, podem percebre-les en tres dimensions mitjançant la seva visió a partir d'un aparell estereoscòpic. Experimentarem amb la percepció de les imatges.

La finalitat d'aquesta activitat iniciadora és doble. D'una banda, presentar el tema de la representació i la realitat, de l'altra fer aflorar els coneixements que tenen els infants sobre el que ens disposem a estudiar. És a dir, explorar els conceptes més bàsics de que disposen relacionats amb el volum i la superfície, amb la realitat i la representació i amb la tercera i la segona dimensió.

És important conèixer el que el nen sap, per tal de poder adequar els nous coneixements. Convé que l'infant prengui consciència del que sap per tal que se'n adoni del que aprèn, fet que l'ajudarà a ser protagonista del seu propi aprenentatge. També és important que posem en comú allò que sabem per tal de poder plantejar-nos preguntes i hipòtesis comunes.

No és tracta de trobar respostes a preguntes com: *perquè percebem les fotografies en tres dimensions? O, com funciona un estereoscopi?* El que és important és que a partir de la conversa comencin a sortir els conceptes de volum, relleu, superfície o

representació en 3D, cada vegada més habitual en els nostres dies tant en el cine, en alguns aparells de televisió, en hologrames, etc.

Activitat 2: Això no és una poma

Mitjançant el projector, oferim als infants una imatge emblemàtica de la pintura moderna: *Ceci n'est pas une pomme*, de René Magritte (1964). A través del visionat de l'obra i del seu títol, mirarem d'esbrinar la diferència entre realitat i representació.

La intenció d'aquesta activitat és començar a assentar les primeres bases sobre el concepte de representació. Es tracta de comprovar la diferència entre els objectes que formen part de la realitat i els que són una reproducció plana o una imatge d'aquesta. A través dels sentits percebem el nostre entorn, per tant poden ser un bon punt de partida per entendre aquest concepte. Mitjançant les sensacions que experimentem, podem començar a prendre consciència de la diferència entre volum i superfície.

Demaneu als nens que observin la imatge projectada del citat quadre. A través d'inferències intentem que grupalment vagin descobrint la traducció del títol al català. També els demanem que individualment reflexionin sobre els motius que van portar l'autor a escriure aquesta frase sobre la pintura, i que sobre un paper formulin les seves hipòtesis.

A partir de l'exposició en gran grup de les hipòtesis que cadascú individualment ha pensat, provoquem una conversa amb la finalitat de posar les principals idees en comú. Durant la conversa, per tal d'ajudar-los, els mostrem una poma de veritat i els convidem a fer servir tots els sentits per tal de descobrir diferències i similituds amb el quadre. És a dir quina d'elles és una fruita, i quina és la representació de la fruita.

Activitat 3: Els dibuixos són plans?

Avançant sobre la idea de diferenciar realitat i representació, llegirem als nens el mite grec d'Eco i Narcís. Tornarem a incidir en el concepte de volum i superfície, a partir de la interpretació de la narració clàssica, i a partir de calcar el reflex que provoca la nostra imatge sobre un mirall.

La intenció d'aquesta activitat és continuar assentant els conceptes de volum i superfície que incipientment hauran aparegut a la sessió anterior. Es tracta de fer una representació plana de nosaltres mateixos, un autoretrat. Per aconseguir-ho, capturarem la nostra imatge quan es reflecteix sobre un mirall calcant-la en un acetat transparent. Aquest fet sempre va ser anhelat per Narcís i que mai ho va aconseguir. Haurem passat de la tercera a la segona dimensió, del volum del nostre bust a un dibuix pla.

Activitat 4: De la pintura al volum?

Prèviament a aquesta activitat haurem demanat als nens que a casa cerquin informació sobre el quadre *Las Meninas* (1656) de Diego Velázquez. Fins ara hem treballat el pas de la tercera a la segona dimensió, és a dir, com podem representar

sobre un element pla allò que té volum. Ara intentarem fer el procés contrari, portar a la tercera dimensió una representació bidimensional. Proposarem als infants el repte de fer una maqueta que ens permeti entendre l'espai del quadre *Las Meninas* i com hi estan distribuïts els personatges.

La idea d'aquesta activitat és aprendre a situar en l'espai aquella informació que habitualment se'ns presenta sobre un paper, una pantalla, o qualsevol altra projecció plana (cine, televisió, pintura...). És a dir, la intenció és assentar les bases per tal que el nen sigui capaç d'interpretar dibuixos, croquis, pintures, esquemes, mapes, o qualsevol altra informació representada sobre un pla. Es tracta en definitiva, d'introduir un altre llenguatge, el gràfic, el qual que li serà de tanta ajuda durant la resta de la seva vida. Paral·lelament, és inevitable continuar treballant els conceptes de volum i superfície, però ara des del punt de vista de la seva situació en l'espai.

A partir de la conversa sortiran aspectes a tractar en una altra línia d'aprenentatge, com els canvis i continuïtats en el temps, els quals poden representar-se en un eix cronològic, aspectes associats a les obres d'arts que li son contemporànies, etc. Per falta de temps, no seran objecte d'aquesta programació, però crec que seria molt convenient deixar la porta oberta per tal d'enriquir el projecte.

Per tal d'iniciar-nos en la comprensió espacial del quadre, proposem als nens que en grups de 3 o 4, construeixin una maqueta de l'espai del quadre partint d'una caixa de sabates sobre la qual aniran col·locant tots els personatges. La tècnica serà lliure: retallables, plastilina, dibuixos enganxats, peces de cartró, etc.

En aquesta fase ens proposem que els nens dissenyin el procés que faran servir per fer la construcció, que prevegin els materials que utilitzaran, com ubicaran els personatges, quines seran les entrades llum, com les faran o com es distribuiran la feina.

Caldrà que escriguin, dibuixin, esquematitzin i sobretot discuteixin les estratègies que seguiran per construir la maqueta. El fet de concretar sobre un paper els seus pensaments, els ha de servir com a suport per materialitzar el que s'imaginen, per tal de continuar avançant.

Finalment, es tracta ara d'executar la maqueta. Mitjançant la tècnica que hagin triat i fixant-se en el quadre hauran d'anar situant els personatges dins la caixa de sabates. De moment, no és important que els personatges estiguin proporcionats, que guardin similitud amb la quadre ni que imitin els detalls del quadre. En el que sí que convé parar molta atenció, és en la situació de cada personatge i cada element en l'espai, en la seva posició absoluta i relativa respecte dels altres personatges, així com en els elements que configuren l'espai, per on entra la llum, o quines són les obertures.

En el procés de construcció de la maqueta, cada grup haurà resolt el tema d'una manera diferent com a resposta a plantejaments, preocupacions o problemàtiques diferents. Aquesta riquesa de pensaments no pot ser patrimoni únic de les persones que l'han vivenciat. Es tracta de compartir les experiències de cada grup, per tal de socialitzar els aprenentatges i fer partícip a tothom dels descobriments i pensaments de cadascun dels individus. Quan compartim aprenem més.

En aquesta línia, proposem als infants que per grups expliquin a la resta de la classe com és la seva maqueta. L'exposició es pot suportar sobre preguntes semblants a les següents:

- o Perquè hem decidit fer-la d'aquesta manera?
- o Amb quins problemes ens hem trobat?
- o Com els hem resolt?
- o Si la tornessin a fer què canviaríem?

Activitat 5: S'obre el teló: *Las Meninas*.

Durant les sessions anteriors, hem anat treballant els conceptes de realitat, representació, volum, superfície i posició en el espai a partir de la interpretació de la representació bidimensional. Ara intentarem sintetitzar tots aquests conceptes a partir de la representació escenogràfica del quadre que fa dies estem estudiant. Ens posem a dins del quadre. Millor dit, nosaltres serem el quadre.

La finalitat d'aquesta activitat és vivenciar la correspondència entre la realitat i el que reconeixem en un document bidimensional. Es tracta de fer inferències entre la posició i la profunditat, a partir de la mida dels personatges representada al quadre. És una activitat que pretén ser una síntesi aglutinadora en la que aplicarem tots els conceptes apresos durant la unitat.

Proposem als infants fer una representació escenogràfica del quadre *Las Meninas*. Plantegem una conversa grupal en la que d'una banda aflori tot el que hem après i de l'altra marquem les bases per tal de poder portar a terme la representació. Ens plantegem preguntes que ens permetin dissenyar el procés i l'escenografia.

- o On ho podem fer?
- o Com podem saber la distància entre els personatges?
- o On col·locarem la càmera?
- o Necessitem que algú faci de rei i reina?

En grups de tres demanem als nens que observin i experimentin sobre la correspondència entre la proporció dels personatges del quadre i la profunditat a la que se situen en l'escena. Es tracta de prendre la mida de dos personatges del quadre, veure la proporció que hi ha entre els dos i intentar esbrinar la profunditat a la que es troben els dos personatges a partir de la posició de dos nens.

Ens situem en el gimnàs i demanem als nens que reconguin l'espai, que experimentin sobre la situació a la que han de situar-se per tal de reproduir l'escena del quadre. Caldrà primer fixar el punt de vista i esbrinar la distància a la que està cada personatge de l'espectador. Es tracta de muntar l'escena i fixar amb una marca la posició de cada personatge, per tal de procedir a la gravació.

Dividim la classe en dos grups. A partir de l'escena buida, demanem que el primer grup mica en mica vagi apareixent i que cada personatge vagi ocupant la seva posició, fins a completar-la. L'altre grup farà el procés invers, els personatges se situaran en la

posició que ocupen en el quadre i de mica en mica aniran desapareixent fins tornar a deixar l'escena buida.

El mestre haurà editat la gravació per tal de mostrar-la als infants. En aquest punt també es podria obrir la porta a una altra línia de treball amb les TIC que no serà objecte d'aquest treball, però que considero podria ser molt oportuna per tal d'enriquir el projecte didàctic. Es tractaria que els nens comencessin a familiaritzar-se amb algun programa senzill per l'edició de vídeos, fotografia i música i text. Deixem oberta aquesta possibilitat tot i que per falta de temps no la definirem en el present treball.

Mostrarem la feina feta durant aquest dies, no només el vídeo, sinó la recopilació de la informació, en un document gràfic com un *Power Point* per tal de resumir-la, analitzar-la, documentar-la i fins i tot poder-la mostrar a la resta de l'escola. Aquesta tasca ens ha de servir per sintetitzar el que hem après i per proposar millores i continuïtats de la feina.

Conclusions

A través d'aquesta experiència ens assonem que la creativitat dels nens és desbordant i que supera amb escreix els resultats que esperàvem respecte de les seves produccions. Hem pogut observar que quan als infants se'ls ofereix llibertat, confiança i quan no se'ls marca un model a copiar, són capaços d'innovar per sobre de les expectatives dels adults. Tal com deia Picasso, "*Todos nacemos artistas. El problema es continuar siéndolo mientras crecemos*". Creiem que en aquest sentit és fonamental que el paper del mestre sigui d'acompanyant, ni directiu ni guia, per tal que el nen pugui desenvolupar les seves pròpies capacitats.